

JADWIGA KUCZYŃSKA
Lublin

CYCERO WZOREM DLA NORYMBERSKIEJ RADY?

Sztuka renesansowa wielokrotnie podejmowała w ikonografii wątek władzy sprawowanej w imię sprawiedliwości. W związku z tym często nawiązywała do idei republikańskiej, przypominając w sposób obrazowy myśli i czyny Cycerona. Któż bowiem mógł uosabiać ją doskonalej od konsula zgładzonego za wolne słowo? Przyjrzyjmy się dwóm przykładom z różnych dziedzin sztuki: malarstwa ściennego i rzemiosła artystycznego, rozdzielonych odstępem około 100 lat i paroma granicami politycznymi. Pierwszy ma wymowę na pozór ogólną: przedstawia Cycerona bez szczególnych odniesień, lecz za to na tle rzymskich mężów stanu o jasnych powołaniach; drugi, przez swój napis, kieruje uwagę widza na ważny rok w życiu obywatelskim i „cesarskim” (czytaj: imperialnym) za życia Cycerona, rok prokonsulatu w niespokojnej Cylicji, od 31 VII 51 roku do 30 VII 50 roku¹. Wiadomo dziś, tak jak było wiadomo ludziom renesansu, że swój prokonsulat, który łączył władzę wojskową, administracyjną i sądową, Cycero sprawował wzorowo, w przeciwieństwie do swego poprzednika, Appiusa Claudiusa. Dbał nie tylko o obywateli rzymskich, lecz i – co nie było częste – o ludność miejscową. Rządy jego charakteryzowały trzy cechy: *iustitia*, *abstinentia* i *clementia*. Cycero przywiązywał dużą wagę do sądownictwa, które za jego namiestnictwa było wyjątkowo ludzkie i sprawiedliwe. W wydanym przez siebie Edyktie prowincjonalnym wziął za wzór Edykt wybitnego prawnika, prokonsula Azji w 94 roku, Quintusa Muciusa Scaevoli. Prowadził z powodzeniem utarczki z Partami: 17 X pod Issos, na polu bitwy Aleksandra Wielkiego, został przez żołnierzy obwołany imperatorem.

Na freskach w 1438 roku, zdobiących Salę Rady w Pałacu Komunalnym w Lucignano pod Sieną², w jednej z lunet MARCUS TUL[L]IUS CICERO stoi w to-

---

¹ M. G e l z e r, *M. Tullius Cicero*, XI: *Das Proconsulat*, [w:] A. P a u l y, G. W i s s o w a, *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, VII A, Stuttgart 1939, kol. 976-991.

² Ch. L. J o o s t - G a u g i e r, *Dante and the History of Art: The Case of a Tuscan Community*, Part II: *The Sala del Consiglio at Lucignano*, „*Artibus et Historiae*”, 11(1990), nr 22, s. 26.

warzystwie dwóch osób, objaśnionych inskrypcjami: z prawej – MUTIU[S] SC[A]EVOLA, z lewej – BRUTO P[RO]CO[N]SOLO (sic!) (il. 1). Łączą one początki republiki z czasami Cyncerona³. Brutus jest zarazem wrogiem króla Tarquiniusa i pierwszym konsulem, jak i Brutusem zabójcą Cezara i autorem dialogów, na których wzorował się Cyncero. Mucius Scaevola jest nawet trójny: jest Scaevolą wrogiem Tarquiniusa i dwoma Scaevolami z czasów młodości Cyncerona – konsulem z 117 roku, wielkim prawnikiem, z którego porad korzystał Cyncero, i konsulem z 95 roku, autorem pierwszego traktatu o prawie cywilnym, znany również z tego, że jako prokonsul Azji w 94 roku ogłosił Edykt prowincjonalny, który posłużył za wzór między innymi i Cynceronowi. Stracił życie w rzezi stronników senatu, tak jak Cyncero.

Cyncero jest główną postacią w grupie: najwyższy wzrostem, stoi pośrodku, w lewej ręce trzyma wielką, otwartą księgę, wskazując palcem prawej ręki na tekst (niestety zatarty), który być może zawierał trzy główne zasady postępowania, jakimi kierował się w czasie prokonsulatu, a które Radni winni znać i stosować.

W pierwszych dziesiątkach XVI wieku wyprodukowano w Norymberdze krótką serię mosiężnych mis zdobionych popiersiem Cyncerona. Zwieńczoną lau-rem głowę, ukazaną z profilu, otacza inskrypcja wykonana kapitałą protorenesansową typu rzymskiego: MARCV[S] · TVL[L]IVS · CIC[ERO] · PRO · CONS[VL]. Inskrypcja mieści się w obrębie przedstawienia (il. 2)⁴.

³ Zob. H. G. G. Brutus, [w:] *Der kleine Lexikon der Antike*, I, Stuttgart 1964, kol. 955-958; W.H.G. Mucius, tamże, III, Stuttgart 1969, kol. 1441-1445.

⁴ Misy z popiersiem Cyncerona posiada kilka muzeów europejskich: Castello Sforzesco w Mediolanie (Włochy), średnica misy 44 cm – zob. O. Z a s t r o w, *La collezione di bacilli d'ottone del XV e XVI secolo nelle Civiche Racolte d'Arte Applicata del Castello Sforzesco*, [w:] *Rassegna di studi e di notizie*, Milano 1981, nr kat. 39; Musée des Arts Décoratifs w Paryżu (Francja), średnica misy 22 cm, nr inw. 33638 – zob. H. P. L o c k n e r, *Messing. Ein Handbuch über Messinggerät des 15. und 17. Jahrhunderts*, München 1982, s. 184, il. 108; Museu de les Arts Decoratives w Pedralbes (Hiszpania) – zob. *Junta de Museus, Museu de les Arts Decoratives, Palau de Pedralbes. Guia Sumaria*, Barcelona 1932, s. 14, nr 41; Da Casa-Museu de Guerra Junqueiro w Porto (Portugalia), średnica misy 41,5 cm, nr inw. 386; średnica misy 44 cm, nr inw. 387 – zob. R. A. de C a s t r o M e i r e l e s, *Os Pratos de Nuremberga. Da Casa Museu de Guerra Junqueiro*, Porto 1965; Victoria and Albert Museum w Londynie (Anglia) – zob. E. T u r n e r, *Messing Victoria and Albert Museum, London*, Bern-Stuttgart 1982, s. 18; Muzeum Narodowe w Krakowie (Polska), depozyt, własność oo. Reformatów w Wieliczce, średnica 38 cm, głębokość 5,5 cm; Muzeum Zamkowe w Pieskowej Skale, Oddział Państwowych Zbiorów na Wawelu (Polska), średnica 46 cm, głębokość 3,5 cm, nr inw. 4654. O misach zdobionych popiersiem Cyncerona, a znajdujących się w Niemczech wspominali: H. W e n t z e l, *Becken*, [w:] *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, t. II, pod red. O. Schmitta, Stuttgart-Waldsee 1948, kol. 152 – o misie w Faurndau; L o c k n e r, dz. cyt., s. 184, il. 107 – o misie, która na początku lat osiemdziesiątych znajdowała się na rynku antykwarycznym w Würzburgu. O wszystkich wymienionych misach pisze J. Kuczyńska w pracy pt. *Mosiężne misy norymberskie*, Lublin 1991.

1. Fragment fresków w Sali Rady Pałacu Komunalnego w Lucignano pod Sieną, wg Ch. Joost-Gaugier, *Dante and the History of Art: The Case of a Tuscan Community, Part II: The Sala del Consiglio at Lucignano*, „*Artibus et Historiae*”, 11(1990), nr 22, il. 5.

2. Misa w Muzeum Narodowym w Krakowie.

Wyobrażenie Cyncerona nawiązuje do jego portretowych ujęć znanych z muzeów w Watykanie i na Kapitolu⁵, wykonanych na krótko przed śmiercią. Przedstawiają Cyncerona u progu starości; wskazuje na to wiotczająca skóra twarzy, rysy podeszłe tłuszczem, zmarszczki wokół oczu, starannie zaczesana łysina czołowa. Do tego ujęcia Cyncerona, określanego w literaturze jako „typ starszy”⁶, nawiązał wcześniej Michał Anioł, dając jego rysy

⁵ W. H e l b i g, *Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Altertümer in Rom*, 4. Aufl., hrsg. von H. Speier, I-IV, Tübingen 1963-1972 (numeracja ciągła), nr inw. 1359, 589.

⁶ Tamże.

mędrcomi – prorokowi Joelowi na freskach zdobiących sklepienie Kaplicy Sykstyńskiej⁷.

Inskrypcja na misie objaśnia, że Cyncero występuje nie jako słynny rzymski mówca i filozof, lecz jako polityk, a oprawa jego popiersia, sprawiająca wrażenie rzymskiej monety lub medalu, dodatkowo podkreśla jego znaczenie jako osoby biorącej czynny udział w życiu publicznym. Tym chyba zasugerował się H. Lockner, interpretując przedstawienie jako „Cäsarenportret”⁸. Nigdy bowiem Cyncero nie był na starożytnych numizmatach przedstawiany.

W czasach gdy produkowano misy z Cynceronem, w Norymberdze narastały niepokoje spowodowane ruchami reformacyjnymi i szerzeniem się sekt. Wzmógł je w 1525 roku silny ruch skierowany przeciwko Radzie po stłumionym powstaniu chłopskim na obszarach przynależnych do miasta⁹.

Do kogo były adresowane misy z wyobrażeniem Cyncerona? Ponieważ inskrypcja przechodzi do porządku dziennego nad innymi tytułami do chwały Cyncerona, a przypomina o jego sławionym za sprawiedliwość prokonsulacie, misy były wykonywane niewątpliwie z myślą o ludziach sprawujących władzę w mieście, adresowane zatem do Radnych. Zdobiąc Salę Rady lub inne urzędowe wnętrza obrazowały konieczność sprawowania władzy w imię sprawiedliwości, podobnie jak czynił to na użytek Radnych w Lucignano dostojny Cyncero w towarzystwie przedstawicieli Rzeczpospolitej Rzymskiej.

Na koniec może zbyt śmiała uwaga. Norymberskie misy z popiersiem Cyncerona „męczennika” rzymskiego przywodzą na myśl świętych chrześcijańskich: Piotra, Jana, Pawła i Marka, namalowanych dla Norymbergi przez Albrechta Dürera z przeznaczeniem dla Rady¹⁰, jako jej nauczycieli i strażników.

---

⁷ E. W i n d, *Michelangelo Prophets and Sibyls*, „Proceedings of the British Academy”, 51(1965), s. 50, tabl. IV. Autor porównuje głowę Joela z dwoma klasycznymi popiersiami rzymskimi Cyncerona.

⁸ L o c k n e r, dz. cyt., s. 68.

⁹ Na ten temat istnieje bogata literatura historyczna. Z opracowań dotyczących historii sztuki zob. przede wszystkim: W. H ü t t, *Niemieckie malarstwo i grafika późnego gotyku i renesansu*, przeł. S. Błaut, Warszawa 1985, s. 145.

¹⁰ Zob. na ten temat: M. W a l i c k i, *Spoleczny testament Dürera*, „Arkady”, 3(1937), nr 2, s. 67-74.